

**АЛЕКСЕЄВ
БОЯРЧУКОВ**
ТА ПАРТНЕРИ

Факторинг через призму судової практики

Назарій Адамчук, партнер “Алексеев, Боярчуков та партнери”

Кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги) (п. 1 ч. 1 ст. 512 ЦК України).

ст. 514 ЦК України до нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом.

Цивільне законодавство передбачає заміну кредитора в будь-якому зобов'язанні, за винятком зобов'язань, нерозривно пов'язаних з особою кредитора (ст. 515 ЦК України). При цьому заборона на відступлення права вимоги має встановлюватися законом або договором.

Таким чином відступлення права вимоги є одним із випадків заміни кредитора в зобов'язанні, яке відбувається на підставі правочину.

Відступлення права вимоги може відбуватися, зокрема, внаслідок укладення договору: (а) купівлі-продажу чи міни (ч. 3 ст. 656 ЦК України); (б) дарування (ч. 2 ст. 718 ЦК України); (в) факторингу (глава 73 ЦК України).

Питання правової природи відступлення права вимоги, факторингу, розмежування факторингу і відступлення права вимоги (цесії) були предметом детального аналізу низки постанов Великої Палати Верховного Суду, водночас навіть після їх прийняття ці питання не втратили своєї актуальності.

Постанова ВП ВС від 11.09.2018 у справі № 909/968/16

Предмет правочинів (п.56 Постанови):

ЦЕСІЯ – як грошової, так і не грошової (роботи, товари, послуги) вимоги

ФАКТОРИНГ – лише право грошової вимоги (такої, строк платежу за якою настав, а також майбутньої грошової вимоги)

Оплатність та ціна правочинів (п.п. 60-62 Постанови):

ЦЕСІЯ – як за плату, так і безоплатно

ФАКТОРИНГ – виключно за плату

Мета укладення правочинів (п.59 Постанови):

ЦЕСІЯ - безпосередньо передання такого права

ФАКТОРИНГ – отримання клієнтом фінансування (коштів) за рахунок відступлення права вимоги до боржника

Щодо форми правочину (п. 66 Постанови):

ЦЕСІЯ – у такій самій формі, що і правочин, на підставі якого виникло зобов'язання, право вимоги за яким передається новому кредитору (ст. 513 ЦК України)

ФАКТОРИНГ – оскільки факторинг визначено п. 3 ч. 1 ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» кредитною операцією, вимоги до такого договору визначені у ст. 6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»

Постанова ВП ВС від 11.09.2018 у справі № 909/968/16

Ціна договору факторингу визначається розміром винагороди фактора за надання клієнтові відповідної послуги.

Розмір винагороди фактора може встановлюватись по-різному:

- у твердій сумі;
- у формі відсотків від вартості вимоги, що відступається;
- у вигляді різниці між номінальною вартістю вимоги, зазначеної у договорі, та її ринковою (дійсною) вартістю.

Якщо право вимоги відступається «за номінальною вартістю» без стягнення фактором додаткової плати, то в цьому випадку відносини факторингу відсутні, а відносини сторін регулюються загальними положеннями про купівлю продаж з урахуванням норм стосовно заміни кредитора у зобов'язанні (ч. 3 ст. 656 ЦК України) (п. 62 Постанови)

Постанова ВП ВС від 11.09.2018 у справі № 909/968/16

Щодо суб'єктного складу правочинів (п.п. 51-55 Постанови)

ЦЕСІЯ - будь-яка фізична або юридична особа (ст. 2,512-518 ЦК України)

ФАКТОРИНГ - має три сторони

- клієнт, яким може бути фізична чи юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності (ч. 2 ст. 1079 ЦК України);
- фактор, яким може бути банк або інша банківська установа, яка відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції (ч. 3 ст. 1079 ЦК України)
- боржник, тобто набувач послуг чи товарів за первинним договором, що вбачається із ч. 1 ст. 1077 ЦК України, ст. 350 ГК України, ч. 5 ст. 5 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Постанова ВП ВС від 16.03.2021 у справі № 906/1174/18

Договір факторингу має такі ознаки:

- 1) предметом договору є надання фінансової послуги за плату;
- 2) зобов'язання, в якому клієнтом відступається право вимоги, може бути тільки грошовим;
- 3) договір факторингу має передбачати не тільки повернення фінансування фактору, а й оплату клієнтом наданої фактором фінансової послуги;
- 4) договір факторингу укладається тільки в письмовій формі та має містити визначені Законом № 2664-III умови;
- 5) мета договору полягає у наданні фактором та отриманні клієнтом фінансової послуги. (п.48 Постанови)

Договір відступлення права вимоги та договір факторингу можуть мати схожі умови, проте їх правова природа, предмет та мета укладення суттєво відрізняються. (п.49 Постанови)

Якщо предметом та метою укладеного договору є відступлення права вимоги, а інші суттєві умови договору притаманні як договорам відступлення права вимоги, так і договорам факторингу, то за відсутності доказів, що підтверджують надання новим кредитором фінансової послуги (надання грошових коштів за плату) попередньому кредитору, у суду немає підстав вважати такий договір відступлення права вимоги договором факторингу. (п.51 Постанови)

Якщо укладений договір відступлення права вимоги містить умови, які притаманні виключно договору факторингу, або навпаки, то суд має з'ясувати, який саме договір укладений сторонами, з урахування всієї сукупності його суттєвих ознак. (п.52 Постанови)

Постанова ВП ВС від 16.03.2021 у справі № 906/1174/18

Відступлення права вимоги може відбуватись, зокрема, на підставі договору купівлі-продажу, дарування, міни. Якщо право вимоги відступається за плату (так званий продаж боргів), то сторони у відповідному договорі мають визначити ціну продажу цього майнового права. Можлива різниця між вартістю права вимоги та ціною його продажу може бути обумовлена ліквідністю цього майнового права та сама по собі (за відсутності інших ознак) не свідчить про наявність фінансової послуги, яка надається новим кредитором попередньому (п. 57 Постанови).

Факторинг через призму судової практики

Постанова ВП ВС від 07 вересня 2022 року у справі № 910/16579/20

Правова природа відповідного договору незалежно від його назви визначається, виходячи зі змісту прав та обов'язків сторін договору (п. 9.5 Постанови)

Водночас згідно з умовами спірного договору було відступлено право вимоги до боржника на суму 2 800 000 доларів США, а договірна ціна вимоги виражена не в доларах США, а в гривні, та встановлена в розмірі гривневого еквіваленту грошової суми 2 800 000 доларів США, що визначається за офіційним курсом НБУ, ВП ВС наголосила, що у разі, якщо зобов'язання підлягають виконанню в різних валютах, то такі вимоги не є однорідними (п. 92 Постанови ВП ВС від 30 жовтня 2018 року у справі № 914/3217/16), а тому сума в іноземній валюті не є тотожною сумі в гривнях, навіть якщо остання визначена як гривневий еквівалент суми в іноземній валюті за офіційним курсом НБУ. (п. 9.13 Постанови)

Постанова ВП ВС від 07 вересня 2022 року у справі № 910/16579/20

Погодившись, що у цій справі договірна ціна права вимоги була визначена не за її «номінальною вартістю», тобто не за тією сумою, яку боржник має сплатити кредитору, ВП ВС дійшла висновку, що **відступлення права вимоги не за «номінальною вартістю» вимоги не свідчить про те, що таке відступлення відбулось на підставі договору факторингу, оскільки спірний договір відповідає визначенню договору купівлі-продажу, наведеному у ст. 655 ЦК України. (п. 9.14 Постанови)**

Постанова ВП ВС від 08 серпня 2023 року у справі № 910/8115/19 (910/13492/21)

ВП ВС зазначає, що висновки, викладені у постановках Великої Палати Верховного Суду від 11 вересня 2018 року у справі № 909/968/16 (провадження № 12-97гс18) та від 16 березня 2021 року у справі № 906/1174/18 (провадження № 12-1гс21), містять усі необхідні критерії, за якими розрізняються договір факторингу та договір відступлення (у тому числі купівлі-продажу) права вимоги. (п. 134 Постанови)

**Дякую
за увагу!**

вул. Шота Руставелі, 11

(044) 235 88 77

abpartners.com.ua